

FCC-hh Dedektörü için Radyasyona Dayanıklı CMOS Piksel Sensör Geliştirme Çalışmaları

Kaan Yüksel Oyulmaz FCC İş Birliği Çerçevesinde Ulusal Bilgi Paylaşımı Çalıştayı 2 Nisan 2022

FCC-hh Dedektörü için Radyasyona Dayanıklı CMOS Piksel Sensör Geliştirme Çalışmaları

- Giriş lacksquare
  - FCC Projesi
  - FCC-hh Detektörü
- Radyasyona Dayanıklı CMOS Piksel Sensör: MALTA
  - Silikon Piksel Sensörler
  - Geliştirme Süreci $\bullet$
- Sonuç

Giriş: FCC Projesi

- FCC yakın gelecekte Fransa-İsviçre sınırında yapılması planlanan ~100 km çapında dairesel hızlandırıcı projesidir.
- Proje iki etaptan oluşup ilk etapta elektron-elektron (FCC-ee) çarpışları ve ikinci etapta protonproton (FCC-hh) çarpışmaları yapacak şekilde tasarlanma sürecindedir.
- Projenin ikinci etabında, 100 TeV enerjide yüksek ışınlılık ile proton-proton çarpışmaları yapılarak • parçacıkların özelliklerinin ve etkileşimlerinin daha hassas belirlenmesi, Standart Model Ötesi (BSM) gibi teorilerin, yanında karanlık madde gibi bilim dünyasını meşgul eden konuların araştırılması hedeflenmektedir.
- Böylesine büyük bir çarpıştırıcının 4 farklı deneyle ile hizmet vermesi hedeflenmektedir. $\bullet$ Bunlardan iki tanesi (PA ve PG) ATLAS ve CMS gibi yüksek ışınlılık deneyleri olması amaçlanırken, diğer ikisi (PL ve PB) ALICE ve LHC-b gibi düşük ışınlılık deneyleri olması amaçlanmıştır.
- Projenin kapsamlı Kavramsal Tasarım Raporu (CDR) 2019 yılında yayınlanmıştır.

Parameter	LHC and HL-LHC	
Energy (TeV)	14	
Circumference (km)	26.7	
Dipole field (T)	8.33	
Injection energy (TeV)	0.45	
Peak luminosity $(10^{34} \text{ cm}^{-2} \text{ s}^{-1})$	1.0 (LHC) and 5.0 (HL-LHC)	5.0 (initial)
Number of bunches <i>n</i>	2808	
Bunch spacing (ns)	25	

Bunch population N (10^{11})

1.15 (LHC) and 2.2 (HL-LHC)

*Figürler ve tablodaki veriler "FCC-hh: The Hadron Collider" adlı kavramsal tasarım raporundan (<u>https://doi.org/10.1140/epjst/e2019-900087-0</u>) alınmıştır.

FCC-hh 100 97.75 <16 3.3) and 30.0 (nominal) 10 400 25

1.0

Giriş: FCC-hh Detektörü

- Kavramsal FCC-hh detektörü, ATLAS ve CMS deneylerinde ulletkazanılan tecrübelere dayanarak tasarlanmıştır ve iddalı bir detektör tasarımı üzerinde durulmuştur.
- koymuştur. Örneğin;

*Detektör, FCC-hh: The Hadron Collider adlı "FCC-hh: The Hadron Collider" adlı kavramsal tasarım raporundan (<u>https://doi.org/10.1140/epjst/e2019-900087-0</u>) alınmıştır. *Grafik "Physics Requirements for the FCC-hh Calorimeter System" adlı konferans makalesinden (https://doi.org/10.1088/1742-6596/1162/1/012010) alınmıştır.

Forward LAr HCAL

Giriş: FCC-hh Detektörü

parametrelerine bağlı olarak değişmektedir ve kabaca;

$$\sigma_{inel} = 108mb @ 100TeV$$

$$< \mu 2$$

$$n_b = 10400$$

- **DELPHES Beam Profile** 300 Z [mm] 300 Z [mm] 200 200 100 100 -100 -100-200 -200 -300 -600 -400 600 -200 200 400 Time [ps]
- Düşük ışıklılıkta ortalama 200 ve maksimum ışınlılıkta ortalama 1000 pile-up olayı gözlenmesi beklemektedir.

- Bu durum iki temel olaya sebep olmaktadır;
  - Hassas ölçüm için yüksek çözünürlükte parçacık izleme
  - Dedektör içerisine yüksek parçacık akışı ve dolayısıyla yüksek radyasyon seviyesi

• Bu kadar yüksek enerjilere çıkıldığa,"pile-up" olarak bilinen birden fazla parçacığın etkileşmesiyle oluşan olaylar gözlemlenmektedir. Gözlemlenen bu olay, hızlandırıcının

 $\cdot > = \frac{\sigma_{inel} \cdot L}{n_b \cdot f_r} \qquad \begin{array}{c} L_{nominal} = 5ab^{-1} \\ L_{ultimate} = 30ab^{-1} \end{array}$ $f = \frac{\beta \cdot c}{2\pi R}$

DELPHES 200 Pile-up Simulation

DELPHES 1000 Pile-up Simulation

Giriş: FCC-hh Detektörü

olduğunu göstermektedir.

Radiation Dose

1 MeV neutron equivalent [10¹⁶/cm²]

Total ionising dose [MGy]

2000 cm) en yüksek seviyelere ulaşmaktadır.

• Yapılan simülasyon (r < 2.5 cm) çalışmaları ortamdaki radyasyon seviyesinin günümüz teknolojilerinin performans aralıklarının üstünde

LHC	HL-LHC	FCC-hh
0.4	3.9	60
1.3	13	300

• Simülasyonlarda görüldüğü üzere radyasyon seviyeleri beam doğrultusuna yakın (R < 100 cm) ve detektörün uç kısımlarında (1500 cm < z <

• (a) İyonize edici radyasyon (TID) detektör parçalarının okuma devrelerinde hasar (SEU, SEL vb.) yada gürültü oluşumuna sebep (RTS) olurken (b) iyonize edici olmayan (NIEL) radyasyon detektörün duyarlı bölgesindeki yapıyı bozarak detektörün daha az duyarlı hale gelmesine yol açar.

• Bu da detektörün "Tracker" ve "Forward Calorimeter" bölgeleri için radyasyona dayanıklı teknolojilere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Radyasyona Dayanıklı CMOS Piksel Sensör: MALTA

- geliştirilmeye başlanmıştır.
- ATLAS dedektörünün ITk sisteminin 4. katmanında kullanılması hedeflenmektedir.
- tasarlanmalıdır.
- Bir diğer unsur ise 25 ns'nin altında bir zaman çözünürlüğü sahip olması gerekmektedir.

• MALTA (Monolithic from ALICE to ATLAS) sensörü ALICE deneyinin ITS için 2014 yılında geliştirilmeye başlayan ALPIDE sensöründen elde edilen tecrübelerle ATLAS deneyinin HL-LHC piksel güncellemesinde (2024-2026) kullanılmak üzere 2017 yılında

Bulunduğu katman itibariyle sensör 10¹⁵ 1 MeV n_{eq}/cm² NIEL ve 60 MRad TID radyasyon dozlarına karşı dayanıklı olacak şekilde

• Ayrıca bulunduğu katman itibariyle 100-200 MHz/cm² isabet oranına (hit rate) sahip bir read-out sistemine ihtiyaç duyulmaktadır.

Silikon Piksel Sensörler

3 GeV Elektronun 25 µm Silikon İçerisindeki Enerji Birikimi (Geant4 Simülasyonu)

Hybrid Silikon Piksel Tasarımı

Geniş Toplama Elektrotlu

- CMOS devreleri, toplama elektrodun içerisine yerleştirilmiştir.
- Geniş tükenme bölgesi dolayısıyla yüksek yük toplanması
- Yüksek kapasitans (>100fF), yüksek gürültü oranı ve yüksek güç tüketimi

- Elektron-Hole Çifti oluşması için 3.6 eV enerji gerekmektedir.
- 25 µm Silikon içerisinde 3 GeV Elektron İşınını 6.27 keV (MPV) enerji biriktirir.
- Bu yaklaşık olarak 1740 Elektron-Hole çifti oluşması anlamına gelmektedir.
- Oluşan yük miktarı az olduğu için yükseltilmesi gerekmektedir.
- Pahalı ve zorlu lehimleme sürecine sahip hybrid tasarımlar yerine, yükseltici devreleri piksellerin içine nanometre boyutunda MOSFET transistörle gerçekleştirilebilir.

- CMOS devreleri, toplama elektrodundan bağımsız korunaklı pduvarları içerisine yerleştirilmiştir.
- Dar tükenme bölgesi (köşelerde kayıp) dolayısıyla düşük yük toplanması
- Düşük kapasitans (<5fF), düşük gürültü oranı ve düşük güç tüketimi

MALTA

- ALPIDE sensörünün piksel tasarımına "düşük dozda n-tipi" eklenerek daha geniş bir tükenme bölgesi elde edilmeye çalışılmıştır.
- 180 nm TowerJazz CMOS teknolojisiyle yüksek dirençli epitaxial (EPI) silikon (1 k Ω ·cm) üzerine üzerine üretilmiştir.
- Böylelikle 25-30 µm bir duyarlı bölge oluşturulmuştur.
- Pikseller 36.4 µm kenar uzunluğu olan kare şeklinde tasarlanmıştır.
- MALTA sensörünün toplam kalınlığı 300 µm'dir.
- Küçük toplama elektrodu tasarımından dolayı piksel başına 1 μW gibi çok küçük bir güç tüketimi ile çalışmaktadır.
- MALTA sensöründe kullanılan analog ön yüz (front-end) toplanan elektronların oluşturduğu sinyali güçlendirerek ayırıcı (discriminator) ile dijital bir çıktı (1 veya 0) olarak okuma elektroniğine aktarır.

Geliştirme Süreci: MALTA

MALTA Piksel Tasarımı

8 Farklı Piksel Tasarımı Tasarımı

- Piksel matrisi 512 x 512 pikselden oluşmaktadır.
- Matrisin toplam boyutu 22 x 22 mm².
- Aynı anda farklı pixel tasarımlarını denemek için matrix 8 bölgeye ayrılmıştır;
  - Toplama elektrodu 2 veya 3 µm boyutunda
  - Okuma devreleriyle arasında 3.5 veya 4 µm boşluk
- Bu bölgeler 64 x 512 pikselden oluşmaktadır.

*Figürler ilgili makaleden (https://doi.org/10.22323/1.398.0818) alınmıştır.

Geliştirme Süreci: MALTA

Asenkron Okuma Mimarisi :

- Düşük güç tüketimi için sürekli pikselleri gezen bir sayaç yerine senkron olmayan bir yapıda tasarlanmıştır.
- Pikseller 2 x 8'lık gruplara ayrılmıştır ve herhangi bir parçacık o piksellerden geçtiğinde sinyali piksel matrisin altına iletmektedir.
- İletilen dijital sinyal pikselin adresini, grubunu ve grup rengini içermektedir.
- Sinyal hat boyunca kolonun sonuna ulaştığında BCID ve zaman bilgisi eklenerek FIFO belleğine 38 bitlik bir data olarak kaydedilir.
- Bu data 5 Gbps LVDS sürücüyle okunur.

Laboratuvar Ölçümleri :

Kontrollü Yük Gönderme Devresi

Analog Ön Yüz

Kontrollü yük devresi yardımıyla belli ölçüde yük ön yüz devreye gönderilerek sensörün eşik değeri bulunur.

*Figürler ilgili makaleden (<u>https://doi.org/10.1088/1748-0221/14/06/C06019</u>) alınmıştır.

Geliştirme Süreci: MALTA

<u>Test Işını Ölçümleri :</u>

- Test Işını 2018 Yılında CERN'de bulunan SPS tesisinde gerçekleştirilmiştir.
- MALTA örnekleri 180 GeV pion demeti altında test edilmiştir.
- Örnekler MIMOSA teleskobuna yerleştirilmiş ve radyasyonun sebep olduğu termal gürültüyü önlemek için ölçümler -20°C gerçekleştirilmiştir.

Th: 470 e-

Daha Düşük Eşik Değerine Ulaşılamamıştır!

*Figürler ilgili makaleden (https://doi.org/10.22323/1.398.0818) alınmıştır.

Geliştirme Süreci: MALTA

Piksel Kümelenme Sayıları 60 70 pos X [μm] 50 60 70 pos X [μm] pos X [µm] Th: 470 e-Th: 400 e-Th: 210 e-

Geliştirme Süreci: mini-MALTA

MALTA

mini-MALTA

- MALTA sensöründen elde edilen sonuçlar değerlendirilerek yeni piksel tasarım simülasyon çalışmaları yapılmıştır.
- Piksel tarımlarında, piksellerin köşelerindeki kayıbı azaltarak köşelerede ulaşan düzgün bir elektrik alan dağılımı hedeflenmiştir.
- Analog ön uçta ise transistörlerinin bazıları (M3 ve M6) büyütülerek radyasyondan kaynaklanan RTS gürültüsünün önüne geçilmesi hedeflenmiştir.
- Daha küçük bir piksek matrisi kullanılarak MALTA'da kullanılan piksel ve analog ön uç tasarımlarını ve yeni tasarımları aynı anda karşılaştırmamızı sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.
- Bu yüzden, piksel matrisi her biri 16 x 8 pikselden oluşan 8 bölümden oluşmaktadır.

Geliştirme Süreci: mini-MALTA

Laboratuvar Ölçümleri :

Daha dar ve kısa kuyruklu gürültü değeri dağılımı!

Daha geniş ve uzun kuyruklu gürültü değeri dağılımı!

Geliştirme Süreci: mini-MALTA

<u>Test Işını Ölçümleri :</u>

- Test Işını 2019 Yılında ELSA ve DESY'de bulunan tesislerde gerçekleştirilmiştir.
- Mini MALTA örnekleri 3-5 GeV elektron demetleri altında test edilmiştir.
- Örnekler MIMOSA ve MALTA teleskobuna yerleştirilmiş ve radyasyonun sebep olduğu termal gürültüyü önlemek için ölçümler -20°C gerçekleştirilmiştir.

[mm]

*Figürler ilgili makaleden (https://doi.org/10.1088/1748-0221/15/02/P02005) alınmıştır.

MALTA Teleskobu:

15

Geliştirme Süreci: MALTA Cz

MALTA

mini-MALTA

MALTA Cz

- 180 nm TowerJazz CMOS teknolojisiyle yüksek dirençli Czochralski (Cz) silikon (3-4 k Ω ·cm) üzerine üretilmiştir.
- Yüksek dirençli özelliği daha fazla gerilim uygulamamıza olanak sağlar ve daha geniş bir tükenme bölgesi elde edilmiş olur. Böylelikle radyasyonun verdiği zarar dengelenmiş olur.
- MALTA sensörünün toplam kalınlığı 300 µm'dir.
- Piksel tarımlarında, piksellerin köşelerindeki kayıbı azaltarak köşelerede ulaşan düzgün bir elektrik alan dağılımı hedeflenmiştir.
- MALTA sensöründe kullanılan analog ön yüz (front-end) kullanılmıştır.
- Piksel matrisi yine her biri 64 x 512 pikselden oluşan 8 bölümden oluşmaktadır.

*Figürler ilgili makaleden (https://doi.org/10.1016/j.nima.2020.164381) alınmıştır.

S 0	S1	S 2	\$3	S4	S 5	S6	S 7
diode	diode	diode	diode	PMOS	PMOS	PMOS	PMOS
reset	reset	reset	reset	reset	reset	reset	reset
2 μm	2 μm	3 μm	3 μm	3 μm	3 μm	2 μm	2 μm
el. size	el. size	el. size	el. size	el. size	el. size	el. size	el. size
4 μm	4 μm	3.5 μm	3.5 μm	3.5 μm	3.5 μm	4 μm	4 μm
spacing	spacing	spacing	spacing	spacing	spacing	spacing	spacing
med.	max.	max.	med.	med.	max.	max.	med.
deep	deep	deep	deep	deep	deep	deep	deep
p-well	p-well	p-well	p-well	p-well	p-well	p-well	p-well

16

Geliştirme Süreci: MALTA Cz

<u>Test Işını Ölçümleri :</u>

- Test Işını 2019 Yılında DESY'de gerçekleştirilmiştir.
- MALTA Cz örnekleri 3-5 GeV elektron demetleri altında test edilmiştir.
- MALTA teleskobuna yerleştirilmiş ve radyasyonun sebep olduğu termal gürültüyü önlemek ölçümler -20°C gerçekleştirilmiştir.
- Ölçümler sırasında daha küçük bir MALTA teleskopu kullanılmıştır.

Uygulanan Gerilime Göre Piksel İzleme Verimlilikleri

*Figürler ilgili makaleden (<u>https://doi.org/10.1016/j.nima.2020.164381</u>) alınmıştır. *Zaman çözünürlükleri <u>PicoTDC</u> ile ölçülmüştür.

MALTA Teleskobu:

Uygulanan Gerilime Göre Zaman Çözünürlüğü

*Sensörlerden gelen sinyal zamanı PicoTDC ile ölçülmüştür. Teleskop elemanlanın birbirleri lineer bağlantı kullanılarak zaman çözünürlüğü elde edilmiştir.

Geliştirme Süreci: MALTA2

MALTA

mini-MALTA

MALTA Cz

- MALTA2 EPI ve Cz olmak üzere iki farklı silikon yapısı test edilmiştir.
- TowerJazz ile 180 nm teknoloji kullanılarak 300 µm silikon üzerine üretilmiş ve 100 µm kadar inceltilmiştir.
- Düşük dozda n-tipi ek, MALTA2 sensöründe farklı doz seviyeleri (düşük, orta, yüksek ve daha yüksek) ile test edilmiştir.
- Mini-MALTA ve MALTA Cz de kullanılan yeni piksel tasarımları MALTA2'de de kullanılmıştır.
- Elde edilen tecrübelerle yeni bir analog ön yüz geliştirilmiştir. Yeni ön yüzde yapılan geliştirmelerle radyasyonun sebep olduğu RTS gürültüsü önlenmesi ve hızlı çalışması hedeflenmiştir.
- Piksel matrisinde tek tip piksel özellikleri kullanılmış ve piksel matrisi 224 x 512 pikselden oluşmaktadır.

ζz

MALTA2

Laboratuvar Ölçümleri :

*Figürler AIDA <u>sunumundan</u> alınmıştır.

Geliştirme Süreci: MALTA2

*Zaman çözünürlükleri <u>PicoTDC</u> ile ölçülmüştür.

<u>Test Işını Ölçümleri :</u>

- Test Işını 2021 Yılında CERN'de bulunan SPS tesisinde gerçekleştirilmiştir.
- gürültüyü önlemek ölçümler -20°C gerçekleştirilmiştir.

Th:170 elektron, 1.9 ns zaman çözünürlüğü 8 ns'lik zaman penceresinde!

Geliştirme Süreci: MALTA2

MALTA Teleskobu:

Th:130 elektron, 1.8 ns zaman çözünürlüğü 8 ns'lik zaman penceresinde!

MALTA

mini-MALTA

MALTA Cz

- MALTA3 geliştirme çalışmaları devam etmektedir.
- Sensörün içerisine toplanan yüklerden oluşan sinyali daha hassas bir şekilde ölçmesini sağlayan digital devre eklenmesi planlanmadır.
- Sahip olduğu radyasyon toleransı ve yüksek çözünürlüklü parçacık izleme performansı, MALTA sensörünü FCC-hh için önemli adaylardan biri yapmaktadır.
- Gelişen CMOS teknolojisiyle ve MALTA'dan elde edilen tecrübelerle geliştirilecek olan küçük elektrotlu piksel sensörler FCC-hh detektörünün radyasyon ve pile-up gibi temel sorunları için önemli noktadadır.

Sonuç

Teşekkürler...

Acknowledgements

- 101004761.
- number 675587 (STREAM).
- Helmholtz Association (HGF).
- university of Bonn in Nordrhein-Westfalen, Germany.
- 654168 (IJS, Ljubljana, Slovenia).
- Dr. Ben Phoenix, Prof. David Parker and the operators at the MC40 cyclotron in Birmingham (UK).

• The presenter has been supported partially by the Turkish Atomic Energy Authority (TAEK) under grant no 2018TAEK(CERN)A5.H6.F2-20. • This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation program under grant agreement No

• Supported by the Marie Sklodowska-Curie Innovative Training Network of the European Commission Horizon 2020 Program under contract

• The measurements leading to these results have been performed at the TestBeam Facility at DESY Hamburg (Germany), a member of the

• Measurements leading to these results have been performed at the E3 beam-line at the electron accelerator ELSA operated by the

• This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation program under Grant Agreement no.